

Määrsõnade kokku- ja lahkukirjutamisest

Emakeele Seltsi keeleteimkond on määrsõnade kokku- ja lahkukirjutamist arutanud alates 2011. a jaanuarist, mil Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele hakati koostama märgukirja õpilaste õigekeelsuseksimustesse suhtumise kohta. Muu kõrval osutati märgukirjaga (ES 01.03.2011. a nr 5-1/1) varieeruvatele piirkondadele eesti õigekeelsuses, sealhulgas mõne määrsõna süstemaatiliselt normingust hälbiv kokku- ja lahkukirjutamine. Seejärel on määrsõnade kokku- ja lahkukirjutamist arutatud keeleteimkonna koosolekutel 16. ja 17. juunil 2011 Pärnus, 29. novembril 2011 Tartus ning 11. juunil 2012 Põlvas.

Emakeele Seltsi keeleteimkonna otsus 11. juunist 2012

Pidada muutumatute sõnade kas või ~ kasvõi, just nagu ~ justnagu, just nimelt ~ justnimelt, kui tahes ~ kuitahes ja mis tahes ~ mistahes puhul võimalikuks nii senise normingu kohast lahkukirjutust kui ka sõnühendite sulandumise ja liitmäärsõnade tekkega põhjendatud kokkukirjutust. Nii sidekriipsuga kui ka sidekriipsuta võib kokku kirjutada võib-olla ~ võibolla.

Selgitus

Toimetamata kirjakeelsetes tekstides (vt järgnevast tabelist nt uue meedia korpuse andmeid) võib sageli leida kokku kirjutatud muutumatuid sõnu, mille puhul nii täiend- kui ka põhiosa on muutumatud üksused ja mida praeguste ortograafiareeglite järgi ei peeta liitsõnaks² ega kirjutata kokku, nt *kas või, kui tahes, mis tahes*. Keelekasutajad on aga tõlgendanud sellised ühendid liitsõnadeks, nt *kasvõi, kuitahes, mistahes*, mida iseloomustab osade sisuline ja vormiline kokkukuuluvus, s.t semantiline ja süntaktiline jagamatus (komponentide vahelepaigutamise võimatus) ning muutunud rõhustruktuur.

Põhireegli kohaselt kirjutatakse määrsõnad teistest sõnadest tavaliselt lahku (*üsna tugev, väga hea, täna õhtul*). Kokku kirjutatakse **liitmäärsõnad**, mille puhul kaks kõrvuti paiknevat mis tahes sõnaliiki kuuluvat sõna on sulanud üheks määrsõnaliseks väljendiks (*aegamööda, kusjuures, läbisegi, seepärast*)³. Otseselt liitmise teel moodustatud liitmäärsõnu on eesti keeles vähe, enamik liitmäärsõnu on kujunenud eri tüüpi fraaside määrsõnastumise teel.⁴ Piir kindlalt kokku või lahku kirjutatavate üksuste vahel on aga hajus ja nii kuulub osa ühendeid senise reeglistuse järgi samal ajal ka **ebakindlate liitmäärsõnade**⁵ hulka. Sellisel juhul on

¹ Vt Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Tallinn: Valgus 1985, lk 45–51; Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2006.

² Liitsõna on defineeritud sõnamoodustusüksusena, mille puhul uue sisulise ja vormilise terviku annab kahe, mõnikord ka rohkema tüve (või sõnavormi) ühendamine. (Vt Eesti keele grammatika I. Morfologia. Sõnamoodustus. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut. Tallinn, 1995, lk 411).

³ Vt Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Tallinn: Valgus 1985, lk 45.

⁴ Vt Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 423.

⁵ Vt Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Tallinn: Valgus 1985, lk 46–47; Mati Erelt,

jäetud kasutajale avaram tõlgendusvõimalus, kas kirjutada neid üksusi kindlate liitsõnade analoogial kokku või sõnaühendite analoogial lahku, nt *selja taga ~ seljataga, nii palju ~ niipalju, nii kaugel ~ niikaugel, justkui ~ just kui, meeltmööda ~ meelt mööda, vastutuult ~ vastu tuult*. Kuigi senine reeglistus on olnud suhteliselt paindlik, soovib ESi keeleteoimkond juhtida siinse otsusega tähelepanu mõningatele kokku- ja lahkukirjutamise suhtes eba-kindlatele üksiksõnadele.

Siin käsitletud sõnade puhul on toimunud nende ümberanalüüs fraasist omaette funktsiooniga rõhumäärsõnadeks, nt *kasvõi*, näide (1), *kuिताhes* (2), *mistahes*⁶ (3) – kõik kolm möönva funktsiooniga; *justnagu* (4) – võrdlev, kahtlev funktsioon, millele vastab tähendus ‘otsekui’; vrd otsene võrdlev tähendus *just nagu* (5); *justnimelt* (6) – kinnitav funktsioon. Omaette nähtuseks on rõhumäärsõna *võib-olla* (7), mille puhul on üsna laialt levinud ilma sidekriipsuta kokkukirjutamine (8). Selline kasutustava võiks olla õigekirjareeglitega kooskõlas, sest seda tüüpi sidekriipsuga ühendatud rõhumäärsõna on eesti kirjakeeles erandliku kokkukirjutusmalliga.

- (1) *Võõrtöölised võiks tulla kasvõi suveks siia tööle.* (www.epl.ee)
- (2) *Allroad Quattro peab pakkuma suure sõiduauto mugavusi ning suutma läbida **kuिताhes** halbu teid **kuिताhes** halbades ilmastikuoludes ...* (arhiiv2.postimees.ee:80)
- (3) *Tallinna tulevastel õpilastel on õigus kandideerida **mistahes** kooli.* (www.epl.ee) vrd ... *on õigus kandideerida **mis** kooli **tahes**.*
- (4) *Lihtsaid advokaate **justnagu** polekski.* (www.juridica.ee)
- (5) *Teises maailmasõjas võitlesid lätlased, **just nagu** ka eestlased, leedulased ja mitmed teised rahvad, nii ühel kui teisel poolel ...* (arvamus.postimees.ee)
- (6) *Malesuurmeistreid toodetakse **justnimelt** konveieril.* (www.epl.ee)
- (7) *... tuleb mõte, et **võib-olla** on just see, mida ma tean, saanud koormaks.* (www.horison.t.ee)
- (8) *Ruussaar: Rahvaliit **võibolla** siiski ei sure.* (www.postimees.ee)

Otsuses nimetatud rõhusõnade kokkukirjutamist eelistav kasutusviis on aasta-aastalt levinud ka gümnaasiumi riigieksamikirjandites, kus just määrsõnade kokku- ja lahkukirjutamise vead on kokku- ja lahkukirjutamise vigade hulgas kõige sagedasemad. Sama tendentsi võib märgata ka toimetamata kirjakeeles (siin esindatud uue meedia korpuse ja osaliselt Google'i päringu näitel); vt tabel 1 allpool, kus on välja toodud probleemsete muutumatute sõnade kokku ja lahku kirjutatud juhud (andmed absoluutarvudes)⁷.

Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 120.

⁶ Sõna *mistahes* puhul puudutab kokkukirjutamine käändsõna laiendina esinevaid muutumatuid kasutusjuhte, mitte nt tegusõna kohustusliku laiendina esinevat käänduva esikomponendiga kasutust, nt *tule millega tahes* (vrd *tule mistahes ~ mis tahes bussiga*), *mõtlemisele tahes* (vrd *mistahes ~ mis tahes töödele*).

⁷ Andmed pärinevad TÜ üliõpilase Katrin Vaaksi bakalaureusetööst „Adverbide kokku- ja lahkukirjutamise probleemid eesti kirjakeeles“ (Tartu, 2011, käsikiri TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudi raamatukogus).

Tabel 1. Otsuses nimetatud muutumatute sõnade kokku- ja lahkukirjutamine uue meedia korpuse ja Google'i päringu põhjal

Ühend/liitsõna	Uue meedia korpus ⁸	Google ⁹
kas või	263	2 010 000
kasvõi	1967	1 660 000
just nimelt	314	680 000
justnimelt	315	239 000
just nagu	52	545 000
justnagu	70	184 000
kui tahes	36	294 000
kuitahes	38	99 600
mis tahes	118	1 750 000
mistahes	319	1 340 000
võib-olla	1513	15 300 000
võibolla	3463	1 910 000

Siin käsitletud üksusi on hulk keelekasutajaid tõlgendanud struktuurilt kokkukuuluvateks **liit-määrsõnadeks**. Et selline protsess on tekstis kõrvuti esinevate, sisulist tervikut moodustavate üksuste puhul loomulik ja võtab arvesse eesti liitmäärsõnade moodustamise tava ning senisest normingust hälbivad kokkukirjutamisjuhud on toimetamata keelekasutuses sagedasemad kui senise normingu pärased lahkukirjutamisjuhud, otsustas keeleteoimkond pidada normingukohaseks nii sõnade *kas või ~ kasvõi*, *just nimelt ~ justnimelt*, *just nagu ~ justnagu*, *kui tahes ~ kuitahes*, *mis tahes ~ mistahes* kokku- kui ka lahkukirjutamist, rõhumäärsõna *võib-olla ~ võibolla* puhul aga nii sidekriipsuga kui ka sidekriipsuta kokkukirjutamist.

Selgitanud Külli Habicht

⁸ Uue meedia korpus on eesti keele koondkorpuse allkorpus, mis sisaldab toimetamata kirjalikke tekste uudisgruppidest, foorumitest ja kommentaariumidest. Tabelis on poolpaksu kirjaga tähistatud sellised kokkukirjutamise andmed, kus norminguvastaseid kasutusjuhte on kahe võimaluse võrdluses rohkem kui normingupäraseid.

⁹ Google'i otsing hõlmab nii toimetatud kui ka toimetamata eestikeelseid tekste, sellest ka norminguvastaste juhtumite väiksem osakaal. Sagedusandmed ei ole otsingumootori tööpõhimõtete tõttu täpsed.